

HET BOEK VAN DE WEEK.

Moderne Kunst en Ontaarding, door Seerp Anema.
J. H. Kok — Kampen, 1926.

Indien één boek er zich toe leent om in deze rubriek gereviewd te worden, dan wel dit.

De opzet van deze rubriek is immers om in aanraking te brengen met de geestelijke stroomingen onzer dagen.

Welnu, over die stroomingen, speciaal op het gebied van de kunst, maar in verband daarmee ook over andere, handelt het laatste werk van onzen kunstenaar Seerp Anema.

En zijn oordeel heeft de kracht van een anathema. Hij ontdekt in het kunstleven van onzen tijd overal de vlekken en builen der ontaardingsme-lancholie.

Hij laat er zelfs den stank uit opstijgen. Hij heeft tot thema gekozen: de moderne mensch en zijn kunst zijn één onthoudende klomp decadentie.

En hij roept onderscheiden machten, vooral die der psychiatrie, te hulp om dit met overstelpend materiaal aan te toonen.

Als gij u door hem laat meetroneken, komt gij bijna tot de konklusie, dat zoo goed als heel de „geciviliseerde“ wereld één reusachtig gekkenhuis (dit woord past bij dit boek, in een ander geval zou ik natuurlijk schrijven „krankzinnigengesticht“) is met een klein afgerasterd stukje grond voor de normalen.

Hij beziet de geestelijke en inzonderheid de artistieke stroomingen hoofdzakelijk door den bril van Max Nordau, den Jood en dit leidt hem er toe... Kuyper, den Calvinist, gelijk te geven.

Wie het boek, zooals men gewoonlijk doet, van voren naar achteren leest, zal beginnen met het uit de huiskamer te verwijderen, zal zich mogelijk geneeren, ergeren, en in het slot misschien aanstellerij zien.

Maar wie dat doet, handelt verkeerd. Dit boek moet juist gelezen worden van achteren naar voren.

Dan verandert het oordeel, al zal men wel doen het ook dan niet op de huiselijke leestafel neer te leggen.

Dan wordt het een geweldig boek. Dan bewondert gij den auteur, die de reputatie, welke hij aan de overzijde geniet, van de eerste onzer tegenwoordige Calvinistische dichters te zijn, uit het raam gooit op de hoofden der geïdeneerde society-mormels.

Dan knikt gij in vele gevallen goedkeurend, als hij in naam der waarachtige kunst de kunstverknocers geeselt.

Maar ik herhaal, dan moet gij aanvaugen met zijn „Slotwoord“.

Ik schrijf er hier iets uit over:
„Ik heb deze bladzijden geschreven als den meest rijpen vorm van het verzet, dat het Impressionisme moet wekken in de ziel, die Gods waarheid liefheeft als zijn hoogste bezit, — die mijn zieleleven thans geven kan.“

Ik heb deze bladzijden geschreven, om allen, die onder spot en smaad van eigen geloofsgenooten, die in het Impressionisme tot een hooger standpunt zich waanden opgeklommen, — zich schrap gezet hebben, toen deze Bails- en Astarte-dienst ook eindelijk de velden onzer letterkunde overstroomde, — en geen knie voor den afgod hebben gebogen, te rechtvaardigen in hun trouw.

Ik heb deze bladzijden geschreven als een schuld- en lofoffer aan Hem, die door het Impressionisme is verloochend, bespot en van nieuws gekruisigd — hoewel Hij de volheid der Goddelijke heerlijkheid is.... ook de volheid der Goddelijke barmhartigheid, die verwijtloos wil vergeven.“

Dat is de bewogen taal van den zondaar in den kunstenaar, die ook voor zijn kunst-zonden bij Christus verzoening vond.

Dat is de oprechte taal van één, bij wien de bekeering ook tot in het kunstleven doorwerkt. Zoo moet men Seerp Anema nemen.

Zoo neem ik hem althans.
Principe en kunst hebben evengoed wat met elkander te maken als principe en wetenschap en principe en politiek.

Dat is de waarheid, welke Seerp Anema reeds sedert lang van verre heeft gezien, maar welke hem nu nabij is gekomen, welke hij nu heeft omhelsd.

De oogen zijn er hem voor open gegaan, dat achter de kunstuitingen der laatste halve eeuw principia persoen, welke Gods Geest, de Werkmeester der kunst bedroeven.

Daartegen is hij in ijver ontstoken. Hij slingert zijn protest de wereld der kunstenaars in en plakt het aan ook voor het groote publiek. Het is fel, vlammend, hartstochtelijk.

Was van een „pas bekeerde“ anders te wachten? Draven „pas bekeerden“ niet veelal door? Zien zij de dingen niet simplicistischer dan ze zijn?

Seerp Anema draaft door en is soms de teugels heelmaal kwijt.

Hij schouwt het kunstleven als een trein, die rijdt over enkel spoor. Heel de kunst is nerveus, zenuwziek, zielsziek. Simple comme bonjour, nietwaar?

En toch.... het kwade in de kunst begint niet met het Impressionisme. Het gist reeds daarvoor.

Het Impressionisme is ook niet enkel kwaad. Dan zou het diabolisch en niet meer menscheijk zijn. Als reactie tegen de voorafgaande kunstrichting kan het zelfs tot op zekere hoogte gerechtvaardigd, evenals het Expressionisme op dezelfde voorwaarde tegenover het Impressionisme te rechtvaardigen valt.

Deze reacties zijn deels abjekties, deels korrekties. Daarachter staat de algemeene genade Gods, die zelfs in de principiële te veroordeelen richtingen nog iets schoons in stand houdt.

Daar houdt Anema geen rekening mee, al spreekt hij ergens wel over de algemeene genade.

Liever: daar houdt Anema nog geen rekening mee, want als het al te laaiende vuur van den „pas bekeerde“ rustiger gaat branden, komt hij er ook wel.

Zijn boek is sterk om zijn verzameling-blazen: wij mogen niet teren op wereldsche kunstopvattingen, wij moeten ernst maken met een eigen Calvinistische aesthetiek.

Zijn boek is zwak al het psychiatrisch gepeuter, dat eerst misschien indruk maakt, doch bij nadere bezinning al kleiner wordt.

Of gaat het aan om uit het psychopathologische van een auteur apriori te besluiten, dat ook zijn oeuvre het psychopathologisch brandmerk moet dragen?

Kent Anema niet de „zaligspreking“ van de psychonervosen door een autoriteit als Prof. Dubois uit Genève, omdat zij de menscheid van alle tijden door hun scheppingen aan zich hebben verplicht? Toont een man als Bijlderijk geen duidelijke tekenen van neurasthenie?

Ligt er niet veel waars in de stelling, dat de overgave aan de kunst, welke een gedurig opstijgen uit de realiteit in de idealiteit vordert, psychisch onevenwichtig maakt?

Daarom even sterk als dit boek is in zijn tendenz, even zwak van konstitutie is het.

Het heeft hooge verdienste, evenals de heer Posthumus Meyjes zich verdienstelijk maakte door zijn uitval over de schoonheidsbedreiging van de Middachter Allée, hoewel blijkt, dat hij zijn philippica tegen den verkeerde richtte.

Het moet echter ook aanvaard met angstige voorzichtigheid, omdat wezenlijke schoonheid er door in de vuilverbranding kan terecht komen.

Seerp Anema kan de beginselen van Impressionisme en Expressionisme niet verderfelijker achten dan wij.

Desniettemin ontdekken wij in de prestaties van beide richtingen ook iets moois.

Hoe dat mogelijk is? Omdat geen enkel beginsel tot het uiterste, tot de schil en den bast toe kan doorwerken.

Met het beginsel van beide richtingen konkurreeren bijmotieven.

En die bijmotieven resulteren dikwijls schoonheid.

Nu zeggen we niet: neem die bijmotieven over en ge hebt Calvinistische kunst.

Dat zou al erg veel lijken op koopjes uit een vendu-huis.

Zoo groeit geen kunst.

Maar we durven ook niet adviseeren: keer tot Bijlderijk en Da Costa terug. Want ondanks de schoonheidsmomenten, welke hun poëzie doet doorleven, gevoelen we zeer sterk, dat zij niet altijd onder inspiratie dichtten en wat nog zwaarder weegt is hun manco aan Calvinisme pur sang.

Wil men terug, dan zoek men aansluiting bij het Wilhelmus en bij Revius.

Toch moeten we hier nog krachtiger dan op ander gebied waarschuwen: geen repristinatie!

Wij hebben noodig een Calvinistischen kunststijl voor onzen tijd.

Wij zullen dien vinden, zoodra het God behaagt.

Wij moeten dien zoeken en het verheugt ons, dat Seerp Anema daarbij voorop wil gaan.

Dat noopt om hem te danken voor dit boek.

Maar hetzelfde boek stemt ook tot ontevredenheid en doet vragen: geef ons een ander, een beter, gij kunt het.

Anema's boek is vol contrasten.

Het kan onze kunstzinnigen overtuigen, dat wij met een Calvinistische kunst niet klaar komen, als wij leentie buur blijven spelen bij richtingen, welke uitgaan van een ego-centrisch, humanistisch beginsel.

Maar het kan ook o zoo licht kunstaspiraties en -inspiraties onder ons dooven.

Het is een heilzaam boek.

Het is een gevaarlijk boek.

In dat contrast blijven wij steken.

HEPP.

PERS-SCHOUW.

Kwestie-Brussaard.

De houding van ds Brussaard houdt de pennen in beweging.

Omdat de zaak blijkbaar zeer velen bijzonder interesseert, vervolgen we ook nu ons persoverzicht; evenwel onder nadrukkelijke herinnering, dat citeeren nog geen

betuiging van instemming inhoudt, en dat in de rubriek persschouw, die een eenigszins objectief karakter draagt, zwijgen nog niet toestemmen is; en dus: niet veel waard.

In „De Wachter“ oordeelt ds Rietberg:

Je krijgt hoe langer hoe meer 't gevoel dat deze zaak die „af“ genoemd werd, nog niet „af“ is. 't Wordt meer dan tijd dat ds Br. zich openlijk uitsprekt. Deze verwarring kan toch niet langer bestendig blijven.

In „Utr. Kb.“ meent dr Kaajan:

Ds Brussaard heeft dus met zijn hereenigingsvoorstel in de classis Haarlem geen succes gehad. Hij heeft zich, zoo wil het mij voorkomen, in de kracht van sommige feiten vergist.

Reeds in zijn correspondentie met de Asser Synode drong de Bloemendaalse predikant er op aan de ontsane oneenigheid in den weg der waarheid weg te nemen en te herstellen. Zelfs verklaarde hij: „Wilt ge daarbij over mijn persoon en krachten, voorzover ik ze geven kan, beschikken, ge hebt slechts te spreken“.

Welnu, op dat spreken van de Kerken had ds Brussaard moeten wachten. Hij vergeet, dat hij door zijn eigenaardig, feitelijk niemand bevredigend standpunt juist de minst geschikte figuur is, om thans als bemiddelaar tusschen de Gereformeerde Kerken en de schismatieke kerkjes op te treden.

Ds v. d. Meulen heeft in „Friesch Kbl.“ uitgesproken als zijn meening, dat ds Brussaard „ja“ en „neen“ tegelijk spreekt. Hij vindt het onbegrijpelijk, en vraagt:

Wat moeten onze classicale vergaderingen doen, onze 51 poorten, die beroepbaar stellen en toelaten tot den Dienst des Woords, wanneer straks zich candidaten aandienen tot het doen van peremptoir of praeparatoir-examen, en op een desbetreffende vraag te kennen geven, dat zij op hetzelfde standpunt staan en dezelfde verklaring willen afleggen als ds Brussaard op 14 December?

Ds J. Gispem van Groningen zegt in „De Bazuin“:

Op die wijze voort te gaan zal wel niet doenlijk zijn, daar de Redactie van „Woord en Geest“ officieel verklaard heeft dat tot haar niet kunnen behooren, die de Asser besluiten aanvaard hebben.

Op zijn eigen pakkende manier schrijft in de „Westl. Kb.“ Amandi over de zaak:

Hij schijkt zich „zonder voorbehoud“ naar de Asser Synode, blijft dus binnen de Gereformeerde Kerken, zal optreden als haar Dienaar en Verdediger.

Tot nu toe echter prijkt zijn naam onder de redacteurs en medewerkers van „Woord en Geest“, het orgaan van allen, die de Gereformeerde Kerken verlieten en bestrijden.

Dat is willen zitten op twee stoelen.

Over de vraag, of tusschen de Geref. kerken en de volgelingen van dr Geelkerken misverstand moet worden aangenomen, zegt Amandi:

Volgens ds Brussaard is eigenlijk wat de Gereformeerde Kerken en de groep Geelkerken scheidt louter een „misverstand“. Ze staan feitelijk niet tegenover elkander. Ze begripen elkander alleen maar niet goed.

'Is wel wonder, dat heel de Asser Synode in den langen duur harer zittingen tot nu toe tot dat inzicht niet is gekomen.

Maar een misverstand!

En niet minder groot wonder, dat ook bij de groep Geelkerken, dat bij die predikanten, die daar ten slotte hunne positie aan waagden, evenmin het besef niet doordrong, dat alles maar... een misverstand is.

Feitelijk heeft dus de Asser Synode, volgens de opvatting van ds Brussaard, al den tijd van haar duur, tegen windmolens gevochten.

Bevreemdend blijft het dan, dat men zich „zonder voorbehoud“ naar „de resultaten“ van zulk een gevecht voegt.

Over de manier, waarop ds B. zich uitprak over het schisma lezen we in het art. van Amandi:

Verbreken van het kerkverband en eigen formatie insteueren wordt afgekeurd.

Is 't echter om een afgezette predikant te volgen en trouw te blijven, dan is het wat anders.

Wat hij, in Zandvoort door den beugel kan, omdat ds v. d. Brink afgezet is, dat is in 's-Gravenhage glad verkeerd, omdat daar geen afgezette predikant en uitgetreden ambtsdragers zijn!

Een uitgetreden groep, die een tegenkerk te Tienhoven vormt, krijgt van ds Brussaard een „fiat“.

Zulken, die in Rotterdam als bezwaarden 'in het Geref. Kerkverband niet meer houden kunnen en als buitenleden bij Amsterdam-Zuid inwonen, die krijgen een afkeuring.

En ik denk weer aan de twee stoelen!

Van de goede trouw van ds Brussaard houdt evenwel Amandi zich verzekerd:

Of hij is voorheen te ver medegegaan met Dr Geelkerken en zijne medestanders en voelt misschien met deze groep nog zeer sterke vriendschapsbanden, zoodat het volledig afscheid nemen hem moeilijk valt; of hij begrijpt van het standpunt, dat de Asser Synode en met haar de Gereform. Kerken hebben ingenomen het rechte niet.

Ook ds H. J. Heida spreekt zich nog uit. Weer in „Geref. Kb. v. Maassluis, Vlaardingen“, etc. Hij constateert:

het feit, dat de verklaring van ds Brussaard zoo weifelen is en zoo vol reserve's, dat de reserve's weer veelzins verslinden, wat in de positieve verklaring wordt vastgesteld.

Ons volk — velen zullen deze uitingen hebben beluisterd — aarzelt, omdat het eensdeels weet, dat het hier gaat om een zeer centraal punt, n.l. de Godsopenbaring zelve en anderdeels gevoelt, dat op dit centrale punt en